

“Lietussardziņš” virs vecajiem mežiem

VIESTURS ĶERUS,
viesturs@lob.lv

Par 2026. gada putnu LOB izvēlējusies apodziņu – Latvijā apdraudētu putnu sugu, kuras nākotne atkarīga no tā, vai saglabāsim Latvijas vecos mežus.

Maza “revolūcija”

Apodziņš ir mazākā no Eiropas pūcēm. Putna mazie izmēri divkārt uzsvērti arī tā zinātniskajā nosaukumā – *Glaucidium passerinum*. Ģints nosaukums atvasināts no grieķu valodas un nozīmē ‘pūcīte’, bet sugas apzīmējums “*passerinum*” latīņu valodā nozīmē ‘zvirbulveidīgs’, tātad – zvirbulpūcīte, kā šis putns reizēm saukts arī latviešu valodā. Gluži tik mazs kā zvirbulis gan apodziņš nav, drīzāk tas izmēros salīdzināms ar mājas strazdu.

Atšķirot apodziņam veltīto atvērumu grāmatā “Latvijas ligzdojošo putnu

atlanti 1980–2017”, redzēsiet, ka 20. gs. 80. gados apodziņš bija liels retums, bet 21. gs. sākumā tas bija sastopams lielā daļā Latvijas. Turpat tekstā arī norādīts, ka šķietamais izplatības palielinājums skaidrojams ar labākām zināšanām par sugas konstatēšanu. Par šīm zināšanām galvenā pateicība pienākas Varim Liepam, kurš 2003. gadā pūču pētnieku saietā kolēģiem pastāstīja par savu pieredzi, apodziņus “piesvilpojot” pa dienu, nevis naktī, kas bija ierastais dienakts laiks visu pūču uzskaitēm ar provocēšanu. Protams, citās valstīs apodziņa diennakts aktivitāte jau bija izpētīta, bet Latvijā šis Vara Liepas ziņojums radīja mazu “revolūciju” – pēkšņi šķita, ka apodziņi ir visur.

Kopš tā laika mūsu zināšanas par apodziņu ir stipri augušas, un šajā ziņā īpaši izceļams Andra Avotiņa juniora darbs. Andris daudz laika veltījis gan pūču uzskaitēm un to koordinēšanai un pētījumiem dabā, gan Latvijā un citās valstīs iegūto zināšanu par pūcēm apkopošanai

dokumentā “Apodziņa *Glaucidium passerinum*, bikšainā apoga *Aegolius funereus*, meža pūces *Strix aluco*, urālpūces *Strix uralensis*, ausainās pūces *Asio otus* un ūpja *Bubo bubo* aizsardzības plāns” un arī savā promocijas darbā “Latvijā regulāri ligzdojošo pūču aizsardzības ekoloģija”. Andra apkopotā informācija arī ir galvenais pamats šim rakstam.

Ko apodziņam vajag

Zinātnieki apodziņu atzinuši par vienu no tā saucamajām “lietussarga sugām” – sugām, kuru aizsardzība palīdz nodrošināt arī daudzu citu sugu aizsardzību. Apodziņa “lietussargs” plešas virs veciem mežiem. Tas dod priekšroku saimnieciskās darbības maz ietekmētiem, nesadrumstalotiem veciem jauktiem un skujkoku mežiem. Droši vien tas lielā mērā skaidrojams ar apodziņa dzīvesveidu – lai gan ziemās tas mēdz klejot, apodziņš ir nometnieks. Tātad visu dzīvei nepieciešamo visa gada garumā tam jāspēj atrast tepat Latvijas mežos.

Izgriez un atsūti!

Par LOB biedru var kļūt ikviens, aizpildot biedra anketu un samaksājot biedru naudu.	
Atzīmējiet savu biedra kategoriju	
☐	pieaugušais 20,00 €
☐	pensionārs 6,00 €
☐	jaunietis līdz 21 gada vecumam 6,00 €
Saskaņā ar LOB statūtiem personām līdz 16 gadu vecumam, lai iestātos biedrībā, nepieciešama vecāku vai aizbildņa atļauja. Šo aili lūdzam aizpildīt jauniešu vecākiem vai aizbildņiem.	
Paraksts / atšifrējums	
Ģimenes biedri	
☐	ģimenes galva 20,00 €
☐	katrs nākamais ģimenes loceklis 1,00 €
Paraksts	
Datums	

Lūdzu, aizpildiet šo anketu www.lob.lv un nosūtiet Latvijas Ornitoloģijas biedrībai, Skolas ielā 3, Rīgā, LV-1010

Apodziņš *Glaucidium passerinum*.

Foto: Rolands Linejs

Ko putnam vajag ziemā? Nenosalt, netikt apēstam un paēst pašam. Ziemā putniem ir ļoti grūts laiks, un reizēm izdzīvošana ir atkarīga no tā, vai izdosies atrast kaut nedaudz siltāku vietu, kur patverties. Ziemā mežā ir siltāks nekā klajā laukā un eglēs ir mazliet siltāks nekā kailajos lapu kokos. To, ka apodziņš meklējams tieši egļu mežos, zinājām jau tad, kad sākās apodziņu provocēšanas trakums. Egles dod iespēju paslēpties ne tikai no aukstuma, bet arī no vajātājiem, jo, lai gan apodziņš pats ir plēsoņa, tas var kļūt par citu plēsīgo putnu – gan pūču, gan dienas plēsīgo putnu – upuri. Galu galā, egļu mežos ziemā slēpjas arī apodziņa medijums. Lai gan apodziņš par zvirbulpūcīti saukts tā izmēru, nevis barības dēļ (kā zvirbulvanags), tomēr “zvirbuli”, t. i., mazi zvirbulveidīgo kārtas putni, ir arī iecienīts tā medijums. Mazputniņu pieejamība saistīta ne tikai ar eglēm, bet arī ar kopējo meža struktūrālo daudzveidību (lieli koki, mazi koki, krūmi utt.) – jo tā lielāka, jo vairāk putnu šādā mežā var apmesties. Zināms, ka lielāka strukturālā daudzveidība ir vecos mežos, nevis vienvecuma viensugas jaunaudzēs, un šis ir vēl viens iemesls, kāpēc apodziņš priekšroku dod veciem mežiem. Tomēr pētījumi rāda, ka vēl labāk par putniem apodziņam patiek ēst trupastes, un arī pie tām vieglāk tikt egļu mežos, kur sniega sega ir plānāka (daļa sniega paliek egļu zaros).

Pienākot pavasarim, rodas arī citas vajadzības – jāatrod vieta, kur ierīkot drošu ligzdu. Apodziņš ir sekundārais dobumperētājs, t. i., ligzdo koku dobumos, bet pats tos izkalt nespēj. Tad nu iespējas ir divas – vai nu gaidīt, kad koks kļūs tik vecs, lai dobums tajā iztrupētu pats, vai paļauties uz tiem, kas dobumus var izkalt, – dzeņiem. Latvijā un arī citur mūsu reģionā nozīmīgākais apodziņu ligzdošanas koks ir apse. Apses aug ātri, tāpat diezgan ātri sasniedz tādu resnumu, ka kokā var izveidoties (vai tikt izveidots) dobums. Dobumu veidošanos veicina arī tas, ka apse ir uzņēmīga pret trupi. Gan vieglās

2026. gada putns – apodziņš *Glaucidium passerinum*.

trupēšanas, gan mīkstās koksnes dēļ apse ir arī dzeņu iecienīts koks dobumu kalšanai. Kā jau sekundārais dobumperētājs ligzdošanas laikā apodziņš atkarīgs arī no tā, vai mežs piemērots dzeņiem. Tāpat apodziņu labklājība atkarīga arī no veciem mežiem raksturīgās lielu mirušu koku pieejamības. Apodziņš pats neķers kukaiņus, kas šādus kokus apdzīvo, bet dzeņiem gan tie ir ļoti svarīgi. Nav mirušu koku, nav dzeņu. Nav dzeņu, nav dobumu apodziņam.

Apodziņam raksturīga ikgadēja ligzdošanas vietas maiņa, lielākoties līdz vienam kilometram no pirmās ligzdošanas vietas. Tas nozīmē, ka apodziņam labākie ir tie meži, kur pieejams vairāk resnu, dobumainu koku, uz kuriem pārcelties.

Kad piemērots dobums atrasts, mātīte tajā iedē 3–10 olas, un Latvijā tas var notikt no aprīļa beigām līdz pat jūnija sākumam. Perēšanas ilgums ir 28–30 dienas. Perēšanu un vēlāk mazuļu sildīšanu uzņemas mātīte, bet tēviņš pa to laiku gādā barību. Apmēram 30 dienu vecumā (no jūnija vidus līdz jūlija beigām) mazuļi atstāj ligzdu. Šajā laikā tie jau spēj lidot, tāpēc nebūs starp tiem pūculēniem, ko neizprotoši cilvēki aiz līdzietības stiepj mājās un pēc tam mēģina atdot aprūpei LOB vai zoodārzam.

Zīmējums: Marta Gotliba / martagotliba.com

Kā apodziņu aizsargāt...

Izstrādājot pūču sugu aizsardzības plānu, Andris Avotiņš noteica arī to, kuras ir sugu aizsardzībai prioritārās vietas. Ņemot vērā apodziņa saistību ar nesadrumstalotiem veciem mežiem, nav brīnums, ka starp sugai nozīmīgākajām teritorijām ir gan Slieteres Nacionālais parks, gan Ķemeru Nacionālais parks un arī Gaujas ieleja Gaujas Nacionālajā parkā. Tomēr lielākā daļa apodziņam svarīgo mežu joprojām ir neaizsargāta – vai nu ārpus aizsargājamām teritorijām, vai tādās aizsargājamo teritoriju zonās, kur pieļauta mežu ciršana.

Mikroliegumi daļēji palīdz aizsargāt apodziņu dzīvotnes, taču jāņem vērā, ka tos ļauts veidot tikai vietās, kur atrasta apdzīvota apodziņa ligzda, nepietiek ar to, ka konkrētajā vietā ir vecs mežs, kurā dzīvo apodziņš. Turklāt Ministru kabineta noteikumi ļauj apodziņam veidot vien 2–10 hektāru lielu mikroliegumu, bet, lai pasargātu vienu apodziņa teritoriju, mikrolieguma izmēram vajadzētu būt 100–500 hektāru lielam. Tomēr arī nelieli mikroliegumi ir svarīgi apodziņam, it īpaši tad, ja tuvumā ir citi piemēroti meži.

...un kas to apdraud

Ārpus aizsargājamām teritorijām galvenais drauds apodziņam ir

Foto: Rolands Linejs

Apodziņš *Glaucidium passerinum*.

mežsaimnieciskā darbība. Nocērtot mežu kailcirtē, varbūt paliek mežs uz papīra, taču apodziņam neieskaidrosim, ka arī izcirtums skaitās mežs. Kailcirtes ne tikai iznīcina apodziņu dzīvotnes, bet arī sadrumstalo mežus. Izcirtumu–jaunaudžu ainavā izkaisīti vecu mežu “krikumiņi” nebūs piemērota dzīvesvieta apodziņam pat tad, ja, saskaitot šos “krikumiņus” kopā, platības pietiktu kādai apodziņa teritorijai.

Kailcirtē ir acīmredzams drauds apodziņu dzīvotnei, tomēr negatīva ietekme var būt arī darbībām, kas nešķiet tik postošas – tā sauktajai “mežu kopšanai”. Ja no mežiem tiek “izkoptas” apses, dobumainie koki un miruši koki, mežs kļūst apodziņam nepiemērots pat tad, ja formāli skaitās vecs.

Galū galā apodziņam kaitē arī mežsaimnieciskās darbības radītais traucējums. Ne tikai koku ciršana, bet arī augsnes sagatavošana meža mākslīgai atjaunošanai, ceļu būve un uzturēšana un citas trokšņainas darbības, ja tās notiek apodziņa ligzdošanas laikā, var novest pie ligzdu pamešanas.

Kopš atklājām, ka apodziņu Latvijā ir vairāk, nekā bijām domājuši, plēšīgo putnu monitoringā un pirms tam – brīvprātīgo puču pētnieku veiktajās uzskaitēs – esam dokumentējuši apodziņu populācijas lejupslīdi. Jaunākās aplēses liecina, ka laikā no 2004. gada līdz 2024. gadam esam

zaudējuši ap 45 % Latvijas apodziņu. Tas šo sugu padarījis par Latvijā apdraudētu, lai gan Eiropā kopumā apodziņu populācija ir stabila.

Nākotnē apodziņu var apdraudēt klimata pārmaiņas, bet politiskais klimats sugai ir nelabvēlīgs jau šobrīd. Pūču aizsardzības plānā identificētās apodziņam svarīgās teritorijas lielākoties tā arī palikušas neaizsargātas, tāpēc varam dokumentēt tikai to, kā tās arvien vairāk tiek izcirstas, arī valsts mežos. Turklāt par meža politiku atbildīgā Zemkopības ministrija mēģina pasniegt vecus mežus kā kaut ko nevēlamu un tikt no tiem vaļā. Ministrija ne tikai mēģina iedabūt likumā vecu mežu definīciju, kas paredzētu, ka ārpus aizsargājamām teritorijām vecu mežu nav, bet arī cenšas samazināt atļauto ciršanas vecumu gan apsēm, gan eglēm. Tātad apodziņu dzīvotnes tiek iznīcinātas, vienlaikus cenšoties nodrošināt, lai tās neveidotos no jauna.

Ne tikai apodziņš

Stāsts jau nav tikai par apodziņu. Apodziņš ir tikai “lietussargs” un “karognesējs”. Stāsts ir par to, kas notiek ar Latvijas mežiem. Latvijas dabiskā ekosistēma – veci meži – tiek padarīta par kaut ko izskauzamu un aizstāta ar platībām intensīvai koksnes audzēšanai un ieguvei. Bet mēs LOB šogad stāstīsim par vecu mežu vērtību un iestāsimies par to, lai likumi būtu labvēlīgi šādu mežu saglabāšanai, nevis iznīcināšanai. Mēs stāstīsim par tiem, kas patvērušies zem apodziņa “lietussarga”.

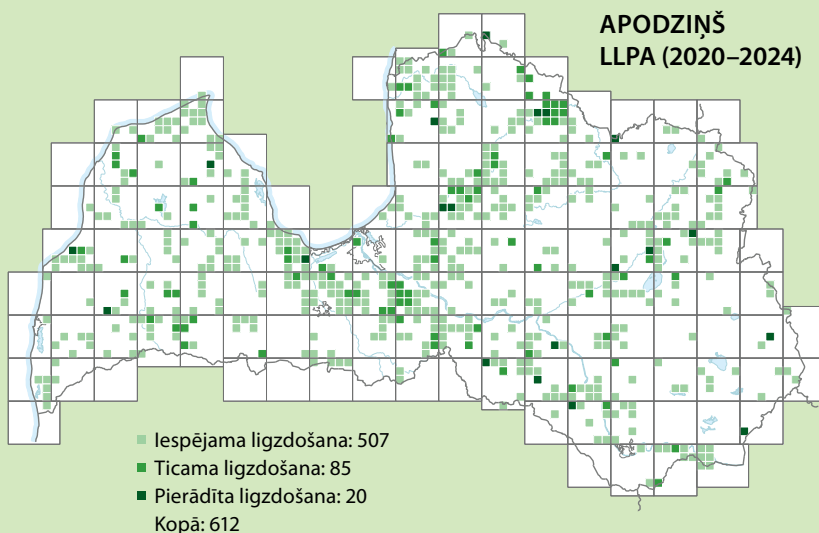
Summary

Umbrella over old forests /Viesturs Ķerus/

The Latvian Ornithological Society has chosen the Eurasian Pygmy Owl *Glaucidium passerinum* as the Bird of the Year 2026. It is a threatened species in Latvia, whose future depends on whether Latvia's old forests are preserved. The Eurasian Pygmy Owl serves both as an umbrella species and a flagship species for the protection of old forests, which is currently a very pressing issue in Latvia.

PUTNU ATLANTU KARTES TAGAD PIEEJAMAS LOB INTERNETA LAPĀ!

Latvijas Ornitoloģijas biedrība kartēs apkopojusi Latvijas ligzdojošo un Latvijas ziemojošo putnu atlantu datus. Dati kartēs attēloti 5x5 km kvadrātos.

**Trešais Latvijas
ligzdojošo
putnu atlants
(2020–2024):
ej.uz/3llpa**

**Latvijas ziemojošo
putnu atlants
(2019/2020–
2024/2025):
ej.uz/lzpa**